

RECIPIENTE FRAGMENTARE DIN STICLĂ DESCOPERITE ÎN TÂRGUL ROMANULUI (PUNCTUL *LA BIBLIOTECĂ*)

George Dan Hânceanu

Résumé: La surveillance archéologique qu'on a effectuée pendant les années 2012 et 2013 à la bibliothèque *George Radu Melidon* de Roman (batiment qui superpose une partie de l'ancienne ville) nous a permis la découverte de plusieurs matériaux archéologiques y compris des recipients fragmentaires en verre. Des plus de 200 fragments on a choisi seulement 46 qui viennent de la couche archéologique et des complexes enfermés.

Du point de vue typologique les fragments peuvent être attribués aux catégories suivantes: cruchons (13 fragments), petits cruchons (8 fragments), verres (8 fragments), flacons médicaux (8 fragments), petites bouteilles de cosmétiques (5 fragments) et aussi un exemplaire de ces catégories: carafe, plateau, bol et une lampe en verre. On peut y ajouter quelques ornements provenant des divers recipients (3 fragments). Les recipients sont réalisés soit en verre coloré (34) soit en verre transparent (12). On prête une attention particulière à une perle ronde, couleur marron. Ce type d'objet n'apparaît que rarement dans les sites médiévales et peut être encadré du point de vue chronologique dans le XVe siècle; le reste du matériel archéologique réalisé en verre de Roman, le point *La Bibliotecă* peut être attribué à l'intervalle des XVI-XVIIIième siècles. On n'a pas plus identifié des vases importés (seulement les petites bouteilles de cosmétiques), le reste des objets découverts étant réalisés par les artisans de la région.

Mots clés: Roman, bibliothèque, verre medieval, artisan-verrier, cruchons, petit cruchons, veres, flacons medicales

În Antichitate și Evul Mediu recipientele din sticlă erau produse rare, care necesitau mîgălă și multă acuratețe în execuție. Acestea erau de uz casnic (pentru păstrat sau servit băuturi), dar și în scopuri cosmetice (parfumuri, creme) sau medicale (pentru alifii, prafuri ori soluții). Fragilitatea materialului a determinat descoperirea vaselor în stare fragmentară, îndeosebi în așezări, iar recipiente întregi sau cu posibilitatea de reîntregire s-au găsit în necropole.

Spre deosebire de perioada antică, în epoca medievală se constată o creștere a numărului vaselor din sticlă. Pentru siturile medievale din Moldova secolelor XI – XVI, majoritatea recipientelor sunt de import,

însă cele mai multe s-au păstrat în stare fragmentară. După anul 1000, sticlăria de pe teritoriul românesc era venită de pe teritoriul bizantin, îndeosebi podoabele¹. Mai târziu, marfa venea din Italia, Austria, Polonia și din alte state medievale.

În timpul lucrărilor de renovare a Bibliotecii Municipale din Roman, efectuate în anii 2012 și 2013, am descoperit alături de alte materiale arheologice medievale și recipiente fragmentare din sticlă sau ornamente ale acestora. Tipologic, fragmentele provin de la căni, cănițe, pahare, recipiente farmaceutice ș.a. De forme diferite, vasele au pereții groși sau subțiri, acoperiți cu o peliculă de culoare verde, albastră, galbenă, cu scopul de a le proteja în timp (strat care s-a exfoliat în cele mai multe cazuri), dar totodată le conferea un aspect diferit, elegant. Unele dintre exemplare au torțile lipite, iar altele aveau ornamente, între timp desprinse.

Tipurile de vase menționate (46 fragmente din 44 de vase) se împart în două categorii: recipiente din sticlă colorată (34) și recipiente transparente/incolore (12).

Nivelul stratigrafic este deranjat datorită construcțiilor și lucrărilor administrative adiacente, iar fragmentele s-au găsit amestecate cu celelalte obiecte arheologice, la adâncimi care variază între 0,40m și 1,40m. S-au descoperit peste 200 de fragmente, dintre care am ales doar 46 (20 găsite în 2012 și 26 găsite în 2013), deoarece unele sunt dubluri, câteva au dimensiuni prea mici, iar altele nu sunt relevante. Cele 46 de fragmente selectate² provin de la 44 de vase, la care se adaugă 3 ornamente de la două vase sau trei vase (două sunt identice ca formă și culoare) și o mărgică. Recipientele fragmentare au fost găsite doar în nivelul de locuire și reprezintă o gamă variată, cum ar fi căni (13), cănițe (8), pahare (8), flacoane medicale (8), sticlute cosmetice (3 vase cu 5 fragmente) și câte un exemplar de carafă, platou, bol și lampă. La acestea se adaugă ornamentele de vase (3) și o mărgică, care provin din complexe închise (două ateliere meșteșugărești). Totalul obiectelor alese se ridică la 50 (46 fragmente vase de sticlă, 3 ornamente de vase și o

---

¹ A.A. Rusu, **Sticlăria medievală din Transilvania. Repere generale și documente arheologice**, în *EphemNap*, V, 1995, p. 302; idem, **Sticlăria medievală din Transilvania. Repere generale și documente arheologice**, în *Investigații ale culturii materiale medievale din Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, p. 124.

² Mulțumim pentru desene muzeografului Dan Spătariu, de la Muzeul de Istorie din Roman.

mărgică).

Vasele sunt structurate și descrise pe criteriul tipologic și cantitativ. Datorită stării fragmentare nu am distins variante ale aceluiași tip, dacă au existat, asemenea vaselor ceramice:

1. Cănille sunt cele mai multe (13) întrucât erau des folosite (*pl. I.1/1-13; III; IV/1-6*). Fragmentele provin de la buze, funduri, din pereți și mai rar de la tortițe (una singură). Pereții sunt îndeosebi subțiri și mai rar grosieri (în patru cazuri). Buzele sunt evazate ori drepte, iar fundurile sunt groase ori subțiri și bombate în interior, uneori decorate cu onduleuri exterioare, dispuse în relief. Corpurile au pereții bitronconici. Majoritatea fragmentelor erau acoperite cu un strat protector (între timp acesta s-a exfoliat și s-a pierdut în mare parte) de culoare albastră (4), maronie (2), albă (1), galbenă (1), verde (1), mov (1), neagră (1), dar sunt și transparente (2). Una dintre buze dispune de prag de pliere (*pl. III/1*). Singura toartă păstrată este plată, constituită din patru șiruri verticale pline, despărțite prin șanțuri (*pl. IV/2*). Pe un fragment de corp se observă împărțirea suprafeței în felii (*pl. IV/1*), iar la baza unui fund se găsește un ornament ondulat (*pl. III/3*).

Utilizate la păstrarea lichidelor, astfel de vase s-au găsit în siturile medievale de la Iași-Curtea Domnească³ și Corni-Bodești (jud. Neamț)⁴, specifice secolelor XVI-XVII.

Atrage atenția decorul unui fund de la o cană specială, format din urechiușe alveolate, rotunde, dintre care s-au păstrat doar două (*pl. III/2*). Recipientul a fost acoperit cu un strat de culoare verde. Un fragment identic se află în inventarul sitului medieval de la Baia⁵ și altul similar la Iași-Curtea Domnească⁶, ambele datate în secolul al XVII-lea.

³ Al. Andronic, Eugenia Neamțu, M. Dinu, **Săpăturile arheologice de la Curtea domnească din Iași**, în *ArhMold*, V, 1967, p. 263, 265, 266 (fig. 68/1-3, 6); Idem, **La résidence princière de Jassy**, în *Dacia*, N.S., XIV, 1970, p. 380, 381 (fig. 27/1-3, 6); Al. Andronic, **Iașii până în secolul al XVII-lea în lumina datelor arheologice**, în *CI*, I, 1970, p. 106 (fig. 11/1-3, 6); Idem, **Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea. Geneză și evoluție**, Iași, Editura Junimea, 1986, p. 116 (fig. 32/2, 4, 6).

⁴ I. Vatamanu, Elena Ciubotaru, Șt. Scorțanu, **Sondajul arheologic de la Corni-Strâmbi, comuna Bodești, jud. Neamț**, în *MemAntiq*, XXI, 1997, p. 260 (fig. 4/11), 261.

⁵ Eugenia Neamțu, V. Neamțu, Stela Cheptea, **Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII. Cercetările arheologice din anii 1967-1976**, Iași, Editura Junimea, 1980, p. 247 (fig. 95/1).

⁶ Al. Andronic, Eugenia Neamțu, M. Dinu, **op.cit.**, în *ArhMold*, V, 1967, p. 263, 265, 266 (fig. 68/4); Idem, **op.cit.**, în *Dacia*, N.S., XIV, 1970, p. 380, 381 (fig. 27/4); Al. Andronic, **op.cit.**, în *CI*, I, 1970, p. 106 (fig. 11/4); Idem, **op.cit.**, 1986, p. 116 (fig. 32/5).

2. Cănițele (8) se întrebuințau, de cele mai multe ori, în asociere cu cămile. Spre deosebire de căni, acum fragmentele sunt îndeosebi de la tortițe (5), mai rar de la bază și din corpuri. Pereții și fundurile vaselor sunt subțiri, ultimele fiind scobite în interior (*pl. I.2/1-8; V/1-8*). Bitronconice, recipientele erau acoperite cu un strat de protecție, exfoliat în timp, de culoare albastră (2), albă (2), roșie (1), verde (1), dar și lipsite de culoare, transparente (2). Torțile sunt fie lipite de corp (*pl. V/1*), fie sub forma unui semicerc, plate sau rotunde (*pl. V/2, 4, 7*). Altele sunt fațetate și au un aspect hexagonal, groase la mijloc și subțiri la capete (*pl. V/8*). Un exemplar dispune de striții verticale (*pl. V/3*). Folosite la servit lichide, cănițe în stare fragmentară s-au descoperit în același oraș, într-o zonă apropiată, la Episcopia Romanului⁷ fiind datate în secolele XVII-XVIII.

3. Paharele (8) completează gama setului sticlăriei de masă. Fragmentele sunt de la buze, corpuri și funduri. Contrar așteptărilor, recipientele au și aspect grosier (în două situații), dar majoritatea indică o fragilitate accentuată. Buzele sunt rotunjite, pereții groși, iar fundurile sunt circulare, scobite (*pl. II.1/1-8; VI/1-8*). Conice sau tubulare, fragmente sunt albastre (3), albe (1), negre (1), maronii (1), verzi (1) dar și transparente (1). Majoritatea au fundul drept și doar două au picior de susținere, unul cu nervuri, iar celălalt ca o talpă de susținere (*pl. VI/5, 8*). Ca decoruri se întâlnesc amprente situate la bază (*pl. VI/7*) sau brăuri alveolare, singulare ori duble, dispuse pe corp (*pl. VI/2-4*). În general, paharele sunt complicate de studiat întrucât, în multe cazuri, ele sunt fabricate nu doar din sticlă ci în combinație cu argint sau aur, ultimul îndeosebi la pocale. Multe din aceste ultime exemplare semnalate provin din importuri italiene, însă ele nu s-au găsit în târgul Romanului. Analogii găsim la exemplarele întregi sau fragmentare de la București-Curtea Veche⁸, Râmnicu Sărat (jud. Buzău)⁹, Oradea (jud. Bihor)¹⁰ și

⁷ V. Ursachi, **Episcopia Romanului. Cercetări arheologice**, Roman, Editura Filocalia, 2008, p. 144 (pl. 62/1), 200 (pl. 118/1).

⁸ D.V. Rosetti, **Curtea Veche, în Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice** (I. Ionașcu redactor), București, Editura Științifică, 1959, p. 161, pl. CXVI/4, 6.

⁹ E. Lupu, **Date arheologice privind Mănăstirea „Adormirea Maicii Domnului” din Râmnicu Sărat, județul Buzău (secolele XVI-XIX)**, în *Mousaios*, IV/1, 1994, p. 305 (fig. 27/3, 5).

¹⁰ A.A. Rusu (coordonator), **Cetatea Oradea. Monografie arheologică. Vol. I – Zona palatului episcopal**, Oradea, Editura Muzeului „Țării Crișurilor”, 2002, p. 111-115; D. Marta, **Cetatea Oradiei. De la începuturi până la sfârșitul secolului al XVII-lea**, Oradea, Editura Muzeului „Țării Crișurilor”, 2013, p. 180-183, 309 (pl. XXXVI/5-7).

Chilii-Valea Ursului (jud. Neamț)¹¹, datate în secolele XVII-XVIII.

4. Carafa este reprezentată printr-un picior circular din sticlă transparentă, care susținea corpul și îi oferea o anumită eleganță și stabilitate (*pl. I.1/14; IV/8*). Analogie cu un fragment de la Râmnicu Sărat (jud. Buzău)¹², datat în secolul al XVIII-lea.

5. Platoul s-a păstrat fragmentar. Vasul este grosier, de culoare verde, cu pereții și fundul drepți, iar buza este rotunjită și tăiată oblic (*pl. I.1/15; IV/7*). Nu am găsit analogii, iar vasul a fost găsit într-un context specific secolului al XVIII-lea.

6. Sticlute cosmetice reprezentate prin trei recipiente fragmentare (dintr-un vas s-au păstrat trei părți componente). Din primul exemplar s-a găsit doar gâtul circular, lung și subțire, terminat cu o buză gușată, crestată datorită îmbinării prin turnare. La exterior stratul păstrat este o combinație de culoare albastră și verde (*pl. II.1/9; VI/9*). Un fragment asemănător este în inventarul sitului de la Baia¹³, datat în secolul al XVII-lea. Un vas similar este prezent la București-Curtea Veche¹⁴ și alte două vase întregi, cu trăsături apropiate, au fost găsite la Iași, pe teritoriul târgului medieval (str. Ștefan cel Mare, nr. 12-28)¹⁵ și la Curtea Domnească¹⁶. Ambele vase de la Iași sunt de import, primul fiind datat în secolul al XVIII-lea, iar al doilea în secolul al XVII-lea. Alte asemănări întâlnim la Corni-Bodești (jud. Neamț)¹⁷ și Oradea (jud. Bihor)¹⁸, fragmentele fiind specifice secolelor XVI-XVII. Un gât de vas apropiat celui de la Roman, dar cu destinație diferită, am găsit într-o periegheză la Chilii-Valea Ursului (jud. Neamț)¹⁹, datat în secolul al XVIII-lea.

¹¹ G.D. Hânceanu, **Cercetări de suprafață pe teritoriul județului Neamț (I)**, în *RA*, S.N., VIII, 1-2, 2012, p. 212 (pl. XIII/2-7), 213 (pl. XIV/2), 215.

¹² E. Lupu, **op.cit.**, în *Mousaios*, IV/1, 1994, p. 305 (fig. 27/1).

¹³ Eugenia Neamțu, V. Neamțu, Stela Cheptea, **op.cit.**, p. 247 (fig. 95/2).

¹⁴ D.V. Rosetti, **op.cit.**, în **Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice** (I. Ionașcu, redactor), București, Editura Științifică, 1959, p. 161, pl. CXVI/3.

¹⁵ Al. Andronic, Eugenia Neamțu, **Cercetări arheologice pe teritoriul orașului Iași în anii 1956-1960**, în *ArhMold*, II-III, 1964, p. 427, 431 (fig. 17).

¹⁶ Al. Andronic, Eugenia Neamțu, M. Dinu, **op.cit.**, în *ArhMold*, V, 1967, p. 263, 265, 266 (fig. 68/7); Idem, **op.cit.**, în *Dacia*, N.S., XIV, 1970, p. 380, 381 (fig. 27/7); Al. Andronic, **op.cit.**, în *CI*, I, 1970, p. 106 (fig. 11/7); Idem, **op.cit.**, 1986, p. 116 (fig. 32/9).

¹⁷ I. Vatamanu, Elena Ciubotaru, Șt. Scorțanu, **Sondajul arheologic de la Corni-Strâmbi, comuna Bodești, jud. Neamț**, în *MemAntiq*, XXI, 1997, p. 260 (fig. 4/9, 10), 261.

¹⁸ D. Marta, **op.cit.**, p. 180-183, 309 (pl. XXXVI/8-11).

¹⁹ G.D. Hânceanu, **op.cit.**, în *RA*, S.N., VIII, 1-2, 2012, p. 212 (pl. XIII/1), 213 (pl. XIV/1), 215.

Din cel de-al doilea vas găsit la Roman s-a păstrat buza circulară, inelară, gâtul scurt și o parte din corpul bombat, dar și două fragmente din fundul plat, de formă pătrată. Culoarea vasului este verde (*pl. II.1/10-12; VI/10-12*). Dacă primul recipient avea gâtul prelung și corpul alungit, cel de-al doilea avea gâtul scurt și corpul mic, cu pereții pătrați. Din al treilea vas s-a descoperit doar un perete transparent, care indică forma pătrată a pereților, decorați cu flori albe (*pl. II.1/13; VI/13*). Ornamentul sugerează păstrarea unor lichide (parfumuri) în recipient, care permiteau și admirarea motivelor decorative. Pentru aceste ultime două vase am găsit asemănări la Iași-Curtea Domnească²⁰, unde recipientele sunt specifice secolelor XVI-XVII. Cronologic, ultimele două vase de la Roman sunt mai vechi cu un secol decât primul descris.

7. Sticla de lampă este prezentă prin intermediul unui fragment transparent. Obiectul are buza rotundă, continuată cu un gât scurt și drept, din care pleacă un corp bombat, globular (*pl. I.2/14; V/14*). Potrivit analogiilor, sticla de lampă este întâlnită de la finalul secolului al XVIII-lea. Asemănări la Măxineni (jud. Brăila)²¹.

Descriem spre final bolul și flacoanele medicale întrucât reprezintă o altă categorie de obiecte, cu destinație diferită, comparativ cu cele de uz casnic.

8. Bol reprezentat printr-o buză evazată, continuată cu un gât foarte scurt și un corp puternic bombat, sub formă globulară, din care s-a păstrat doar o mică parte (*pl. I.2/13; V/13*). Recipientul a fost acoperit de un strat de culoare albastră. Potrivit formei putea servi ca bol farmaceutic. Analogii la Oradea²², unde exemplarele sunt din secolele XVI-XVII.

9. Flacoanele medicale (8) erau frecvente în epocă, fiind necesare pentru păstrarea alifiilor, soluțiilor, prafurilor etc. Diferite ca forme, având aspectul unor boluri, sticlute ori recipiente cu pereții pătrați ori hexagonali, fragmentele au buzele rotunde, groase ori subțiri, gâtul scurt sau prelung, pereții grosieri ori subțiri, iar fundul drept (*pl. II.2; VII*). Vasele erau transparente (4) sau de culoare albă (2) ori verde (2). Similitudini în

²⁰ Al. Andronic, Eugenia Neamțu, M. Dinu, *op.cit.*, în *ArhMold*, V, 1967, p. 263, 265, 266 (fig. 68/2); Idem, *op.cit.*, în *Dacia*, N.S., XIV, 1970, p. 380, 381 (fig. 27/2); Al. Andronic, *op.cit.*, în *CI*, I, 1970, p. 106 (fig. 11/2); Idem, *op.cit.*, 1986, p. 116 (fig. 32/6, 8).

²¹ I. Căndea, C. Croitoru, *Cercetările arheologice de la Măxineni (jud. Brăila), campania 2009*, în *Istros*, XV, 2009, p. 379 (fig. 14).

²² A.A. Rusu (coordonator), *op.cit.*, p. 111-115.

inventarele siturilor de la București-*Curtea Veche*²³, Baia (jud. Suceava)²⁴, Iași-*Curtea Domnească*²⁵, Corni-Bodești (jud. Neamț)²⁶ Oradea (jud. Bihor)²⁷ și Zimnicea (jud. Teleorman)²⁸, datate în secolele XVI-XVII.

Ornamentele vaselor casnice sunt de două feluri, conice și rotunde. Acestea erau aplicate pe corpul recipientelor, asemenea altor decoruri, precum „perlele” ori „stropii” de pe paharele din mediul transilvănean (denumite în germană *Nuppenbecher*), de la Cuhea/Bogdan Vodă (jud. Maramureș)²⁹, Voievozi (jud. Bihor)³⁰ și Alba Iulia (jud. Alba)³¹. Două din cele trei ornamente de la Roman sunt conice, ușor rupte la bază, de culoare maronie (*pl. I.2/10, 11; V/9, 11*), iar unul este rotund, întreg, de culoare albastră (*pl. I.2/12; V/10*). Dimensiuni: D – 13mm. În ultimul caz, stratul s-a exfoliat cu trecerea timpului, dar păstrează punctul de prindere. Descoperirea lor în inventarul a două ateliere medievale permite încadrarea cronologică a ornamentelor conice în secolul al XV-lea și a celui rotund în secolul al XVII-lea. Similitudini pentru ornamentul rotund la Oradea (jud. Bihor)³², exemplar datat tot în secolul al XVII-lea.

Pe lângă recipientele fragmentare din sticlă, putem semnală și o piesă de podoabă (o mărgică). Rare pentru teritoriul Moldovei medievale, aceasta este singura găsită în târgul Romanului, spre deosebire de spațiul dobrogean (Isaccea³³, Păcuil lui Soare³⁴ etc.) și transilvănean, unde s-au

²³ D.V. Rosetti, **op.cit.**, în **Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice** (I. Ionașcu, redactor), București, Editura Științifică, 1959, p. 161, pl. CXVI/12, 13.

²⁴ Eugenia Neamțu, V. Neamțu, Stela Cheptea, **op.cit.**, p. 247 (fig. 95/3).

²⁵ Al. Andronic, **op.cit.**, 1986, p. 116 (fig. 32/7).

²⁶ I. Vatamanu, Elena Ciubotaru, Șt. Scorțanu, **Sondajul arheologic de la Corni-Strâmbi, comuna Bodești, jud. Neamț**, în *MemAntiq*, XXI, 1997, p. 260 (fig. 4/12), 261.

²⁷ A.A. Rusu (coordonator), **op.cit.**, p. 111-115.

²⁸ Ecaterina Țânțăreanu, **Habitat medieval în sud-vestul Munteniei în sec. XIV-XVII. Temeiuri istorice și arheologice**, București, Editura Renaissance, 2010, p. 156.

²⁹ R. Popa, M. Zdroba, **Șantierul arheologic Cuhea**, Baia Mare, 1966, p. 25, 28 (fig. 19/a).

³⁰ R. Popa, D. Căpățână, A. Lukács, **Cercetările arheologice de la Voievozi. Contribuții la istoria Bihorului în secolele XII-XV**, în *Crisia*, XVII, 1987, p. 85, 92 (fig. 13/a).

³¹ A.A. Rusu, **op.cit.**, în *EphemNap*, V, 1995, p. 320 (fig. 4/a-e); Idem, **op.cit.**, în **Investigații ale culturii materiale medievale din Transilvania**, 2008, p. 154 (fig. 5/a-e).

³² A.A. Rusu (coordonator), **op.cit.**, p. 111-115; D. Marta, **op.cit.**, p. 180-183, 308-309 (pl. XXXV/5; XXXVI/4).

³³ Luminița Dumitriu, **Der Mittelalterliche Schmuck des unteren Donaugebietes im 11.-15. Jahrhundert**, Bukarest, 2001, p. 108-110, Tafel 17.

³⁴ **Ibidem**, p. 112-113, Tafel 21.

descoperit inele, medalioane și brățări³⁵, situație datorată numărului mare de meșteri sticlari atestați la Cluj ori în alte orașe transilvănene, încă din secolul al XIV-lea³⁶.

10. Mărgică de formă rotundă, cu pereții groși și carena largă, circulară. Obiectul este întreg, ușor atins la descoperire, de culoare maronie (*pl. I.2/9; V/12*). Dimensiuni: D – 20mm și Gr – 5mm. De regulă, mărgelile sunt rar întâlnite în așezări și mai des în inventarul cimitirelor. O analogie clară o găsim la Baia³⁷, unde din cele cinci mărgelile două seamănă cu cea de la Roman și sunt datate în secolul al XV-lea. Alte asemănări găsim la Enisala (jud. Tulcea)³⁸, Roman-Episcopie (jud. Neamț)³⁹, Brăila⁴⁰ și Oradea (jud. Bihor)⁴¹, unde mărgelile sunt datate mai târziu, în secolele XVII-XVIII.

Deoarece mărgica a fost găsită în inventarul atelierului din secolul al XV-lea preia și datarea acestuia.

*

Prin descoperirile de la Roman (punctul *La Bibliotecă*) orașul se alătură altor burguri medievale importante ale Moldovei (Baia, Iași, Troțuș), care păstrează dovezi de sticlărie, o marfă pe cât de frumoasă pe atât de fragilă. Dispunem de puține vase de import, iar recipientele nu au ornamente complexe. Similar târgului Iași⁴², nici la Roman nu s-a găsit sticlă colorată întrebuințată la ferestrele de tip „vitrării”, specifice îndeosebi bisericilor.

În privința cronologiei, deși nivelul medieval este distrus de

³⁵ E. Stoicovici, **Cercetarea unor brățări de sticlă**, în *AMN*, XVII, 1980, p. 495-500; A.A. Rusu, **op.cit.**, în *EphemNap*, V, 1995, p. 302; Ingrid Poll, Gh. Mănușu Adameșteanu, **Brățări de sticlă medievale descoperite în România**, în *ArhMed*, I, 1996, p. 171-179; A.A. Rusu, **op.cit.**, în *Investigații ale culturii materiale medievale din Transilvania*, 2008, p. 124.

³⁶ A.A. Rusu, **op.cit.**, în *Investigații ale culturii materiale medievale din Transilvania*, 2008, p. 135, inclusiv notele 119 și 120.

³⁷ Eugenia Neamțu, V. Neamțu, Stela Cheptea, **op.cit.**, p. 247 (fig. 95/13, 14).

³⁸ I.T. Dragomir, **Cetatea medievală de la Enisala. Unelte, arme și obiecte de podoabă**, în *Danubius*, VI-VII, 1972-1973, p. 41, 42, fig. 19/15.

³⁹ V. Ursachi, **op.cit.**, p. 110 (pl. 28/16-două exemplare).

⁴⁰ I. Căndea, C. Croitoru, **Résultats préliminaires des fouilles archéologiques préventives de Brăila, le lieu-dit «La ville ancienne». Campagne 2010**, în *Istros*, XVII, 2011, p. 79 (fig. 7/4).

⁴¹ D. Marta, **op.cit.**, p. 180-183, 308 (pl. XXXV/4).

⁴² Al. Andronic, Eugenia Neamțu, M. Dinu, **op.cit.**, în *ArhMold*, V, 1967, p. 263.

construcțiile din jur, analogiile cu piesele siturilor medievale cu stratigrafii nederanjate ne-au permis datarea recipientelor fragmentare. Prin descrierea lor, se remarcă, printre altele, varietatea gamei tipologice, decorurile, precum și intervalul când vasele au fost utilizate, în secolele XVI-XVIII.

În privința provenienței sticlăriei, nu avem informații despre existența unor meșteri sticlari (*vitripari/wytripari*, *Glasser*, *üveges*) în Moldova până spre finalul secolului al XVI-lea și începutul secolului următor. Cu alte cuvinte, suntem rezervați în privința producerii în Moldova a vaselor de sticlă, din secolele XIV-XVI, în documente fiind menționați meșteri locali de etnie germană sau maghiară. Abia de la finalul secolului al XVI-lea acest meșteșug a fost practicat și de români, ca argument fiind și preluarea termenului german *glass* (glajă) care sugerează difuzarea sticlei în mediile românești, cel mai probabil, prin intermediul sașilor⁴³.

Făuritul sticlei era cunoscut și practicat în Transilvania secolelor XIV-XVI, meșteri sticlari fiind semnați la Cluj, Brașov, Sighișoara, Oradea, care produceau sticlă de geamuri și obiecte de cristal. Totodată, de la începutul secolului al XVI-lea sunt cunoscute și glăjerii transilvănene, precum și vitripari/wytripari (meșteri sticlari), dar nu „suflătorii de sticlă” ori meșterii care din diverse materii formau compoziția, din topirea căreia rezulta masa vâscoasă, fluidă a sticlei, ce prin suflare se transforma într-o formă de vas⁴⁴. Materia de bază folosită la fabricarea sticlei era piatra de cvartș (*lapidum bufonidum*), cioburile de sticlă, cenușa (la sticla de calitate superioară din cenușă se prepara potasa calcinată), obținute local, iar arsenul, salpetrul, ceriul și manganul erau importate⁴⁵. În strânsă legătură cu meșteșugul sticlăritului s-a dezvoltat și cel al „potăsăriei”, cenușa de potasiu (materia primă în prepararea sticlei) fiind obținută prin arderea lemnului⁴⁶.

Producția de sticlă medievală conținea, printre altele, șaibe, table de geamuri pentru ferestre (tabula), sticlă scobită și cristal. Sticla scobită

⁴³ A.A. Rusu, *op.cit.*, în *EphemNap*, V, 1995, p. 312; Idem, *op.cit.*, în *Investigații ale culturii materiale medievale din Transilvania*, 2008, p. 136.

⁴⁴ Magdalena Bunta, *Contribuții la studiul produselor artistice ale Glăjeriei de la Porumbac (sec. XVII-XVIII)*, în *AMN*, XVII, 1980, p. 219.

⁴⁵ V. Covaci, *Manufactura de sticlă din Beliu în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Crisia*, III, 1973, p. 222, 223.

⁴⁶ Șt. Olteanu, C. Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în Evul Mediu*, București, 1969, p. 141.

este obișnuită și frecvent folosită inclusiv la vasele găsite la Roman, fiind incoloră sau colorată, îndeosebi galbenă și albastră, iar cea verde (denumită și sticlă de butelii) era de cea mai slabă calitate⁴⁷. Recipiente de cristal nu am găsit în descoperirile de *La Bibliotecă*, acestea fiind mai des întâlnite în mediul transilvănean, fiind fabricate dintr-un cristal incolor, simplu și mai rar gravat. Gama de vase medievale de sticlă, între care regăsim și câteva de la Roman, cuprindea pahare de apă, bere, vin, țuică, lichior, butelii, carafe, amfore, sfeșnice, candelabre și vase farmaceutice⁴⁸. La acestea se adaugă cele întâlnite în cimitirele medievale, candelă și lămpi⁴⁹.

În secolul al XVI-lea Clujul era o zonă de tranzit pentru produsele de import dar și cele fabricate în Transilvania, în drumul lor peste Carpați, în Muntenia și Moldova⁵⁰. Ulterior, de la finalul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, încep să apară mențiuni documentare ale meșterilor sticlari din Moldova și Țara Românească⁵¹. Într-un document de vânzare a unei vii în Copou, datat la 1636, este semnalat, printre participanți, și „popa Roșca steclar”⁵², iar mai târziu, tot în Iași, este menționat „Ionașco steclariu”⁵³. Pentru secolul următor apar în documente fabrici de sticlă și cristal la Bacău, Hârlău și Suceava⁵⁴. În Țara Românească participă, la 16 aprilie 1618, ca martor la o tocmeală Voico sticlar din Argeș⁵⁵. Tot în prima jumătate a secolului al XVII-lea sunt menționați Pavel și Stan, sticlari din Brănești⁵⁶. De asemenea, pe 25 octombrie 1640, este amintit un „șipar” (o specializare în cadrul sticlăriei

⁴⁷ V. Covaci, *op.cit.*, în *Crisia*, III, 1973, p. 225.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 225.

⁴⁹ I. Ionașcu, Vl. Zirra, **Mănăstirea Radu Vodă și Biserica Bucur**, în **Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice** (I. Ionașcu, redactor), București, Editura Științifică, 1959, p. 66 (fig. 19/d); Gh. Diaconu, **Palatul Cnejilor**, în **Cercetări arheologice și istorice din zona lacului de acumulare Bicăz** (coordonatori M. Petrescu-Dîmbovița, V. Spinei), Piatra-Neamț, 2003, p. 225.

⁵⁰ A.A. Rusu, *op.cit.*, în *EphemNap*, V, 1995, p. 313-314, inclusiv nota 141; idem, *op.cit.*, în **Investigații ale culturii materiale medievale din Transilvania**, 2008, p. 139, inclusiv nota 160.

⁵¹ Șt. Olteanu, C. Șerban, *op.cit.*, p. 203.

⁵² Biblioteca Academiei Române, CLXXXVII/192, orig. rom.

⁵³ Idem, CXXXIX/50, trad. rom.

⁵⁴ Șt. Olteanu, **Meșteșugurile din Moldova în secolul al XVII-lea**, în *SMIM*, III, 1959, p. 177.

⁵⁵ **DIR**, veac. XVII, B, vol. III, p. 212.

⁵⁶ Idem, vol. IV, p. 584.

ori o denumire regională a meșteșugului respectiv) pe nume Mihăilă din Lunca⁵⁷, iar către 1675 este semnalat, la Argeș, sticlarul Ghioca⁵⁸. Pentru Țara Românească fabrici de sticlă au construit în secolul al XVII-lea, printre alții, domnitorii Matei Basarab, posibil la Câmpulung și Constantin Brâncoveanu în apropierea Târgoviștei⁵⁹.

După această scurtă analiză, putem spune că abia vasele datate în secolele XVII-XVIII erau produse în spațiul Moldovei și nu cele anterioare, din secolele XIV-XVI. Cum recipientele din sticlă de la Roman se încadrează primului interval amintit, iar majoritatea sunt lipsite de ornamente ori au decoruri simple, credem că au fost produse în alte centre din Moldova și nu în spațiul transilvănean. Singurele importuri sunt cele trei sticluțe cosmetice pentru parfumuri.

Cele mai vechi piese de sticlă descoperite la Roman, în punctul *La Bibliotecă*, rămân mărgica și cele două ornamente conice din secolul al XV-lea, restul sticlăriei fiind datată în secolele XVI-XVIII.

---

⁵⁷ Arhivele statului București, A.N., CXI/40, orig. slav.

⁵⁸ Idem, **Mitropolia Țării Românești**, CLVII/71, orig. rom.

⁵⁹ Șt. Olteanu, C. Șerban, **op.cit.**, p. 203, inclusiv notele 925 și 926.

1

2

PLANȘA I: 1, fragmente de la căni, o carafă și un platou; 2, fragmente de cănițe, o mărgică, ornamente de vase, un bol și o sticlă de lampă (fotografii)

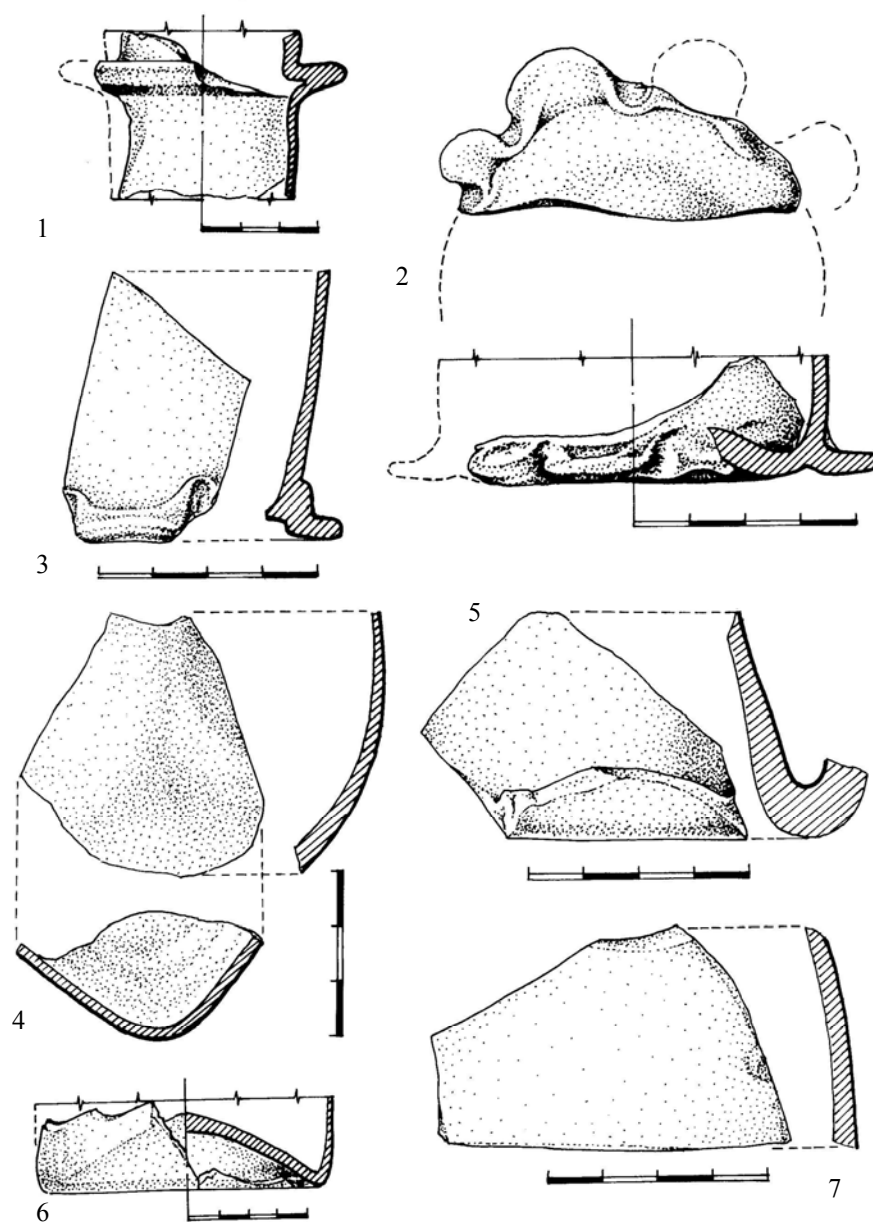
1

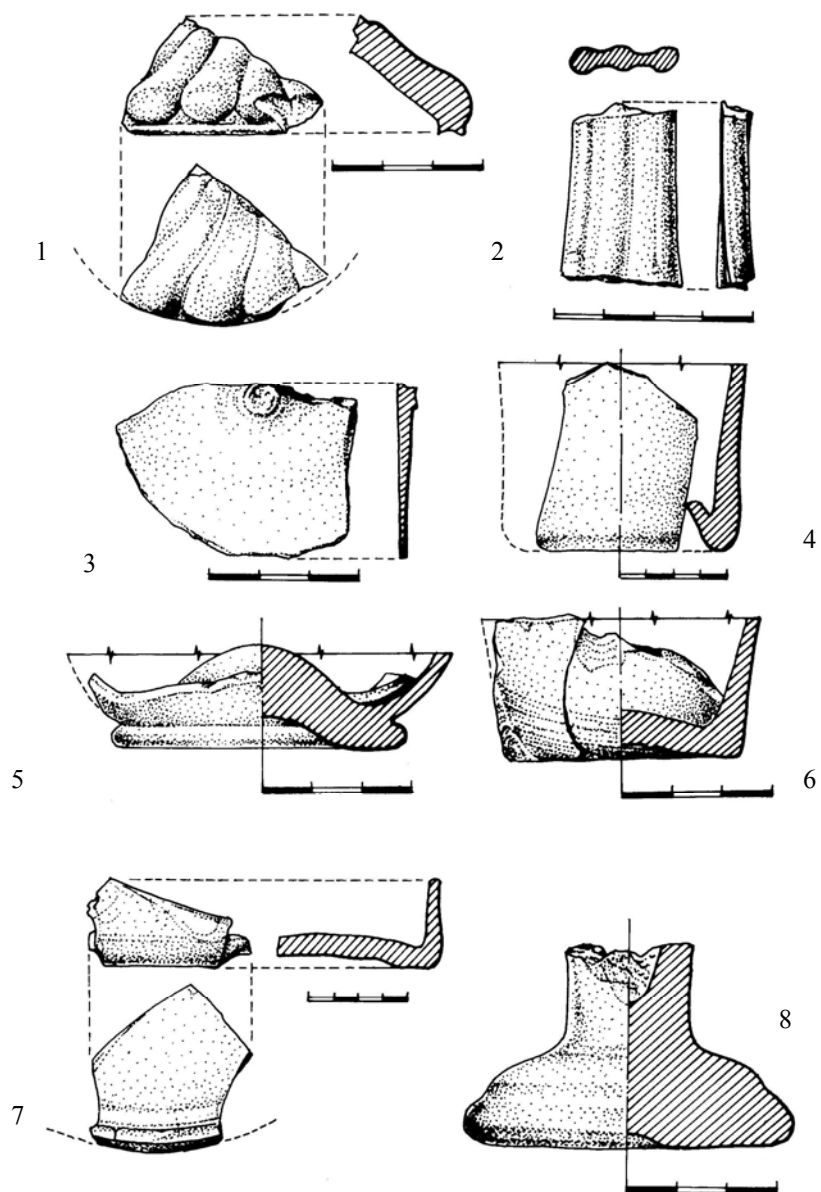
2

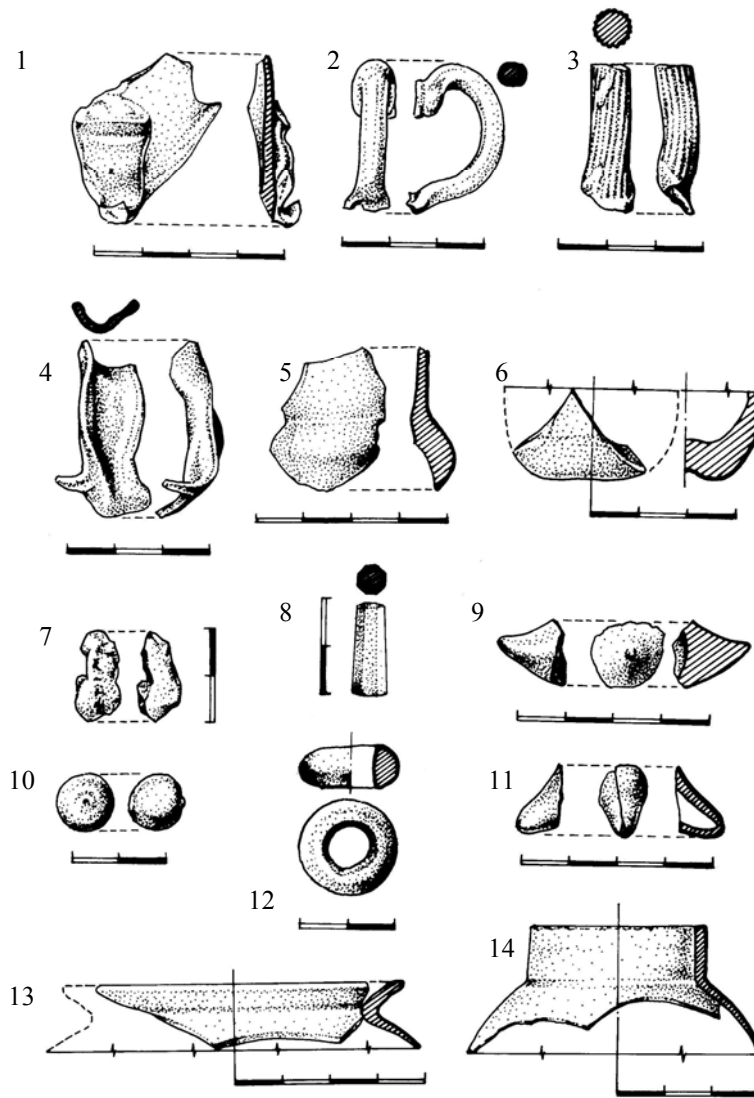
PLANȘA II: 1, fragmente de pahare și vase cosmetice; 2, fragmente de flacoane medicale (fotografii)

PLANȘA III. Căni fragmentare: 1, buză cu prag de culoare albastră; 2, 3, funduri ornamentate cu alveole, de culoare albastră; 4, 7, pereți de culoare maronie și albastră; 5, 6, funduri de culoare maronie și galbenă. Secolele XVI-XVII.

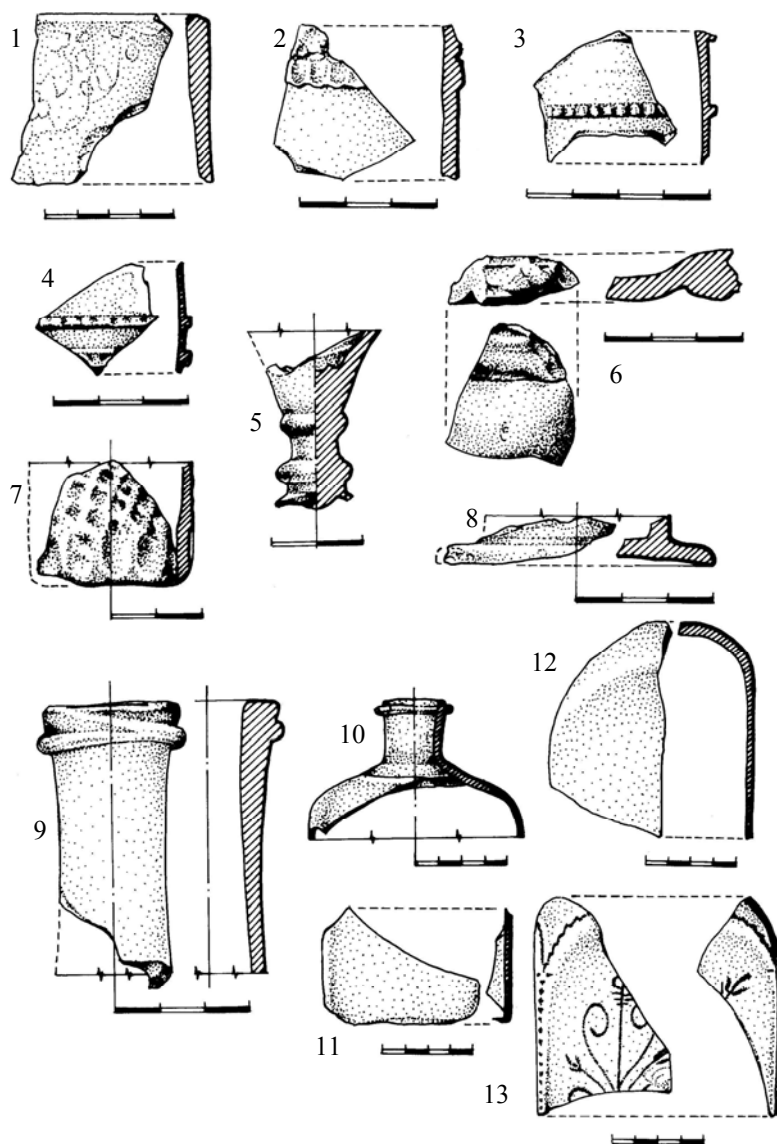

PLANȘA IV: 1, corp de cană cu decor în „feli”, transparent; 2, tortiță de cană compusă din șiruri verticale transparente; 3-6, funduri de căni de culoare mov, neagră, albă și verde; 7, fund de platou de culoare verde; 8, picior de carafă transparent. Secolele XVI – XVII (1-6) și XVIII (7, 8).

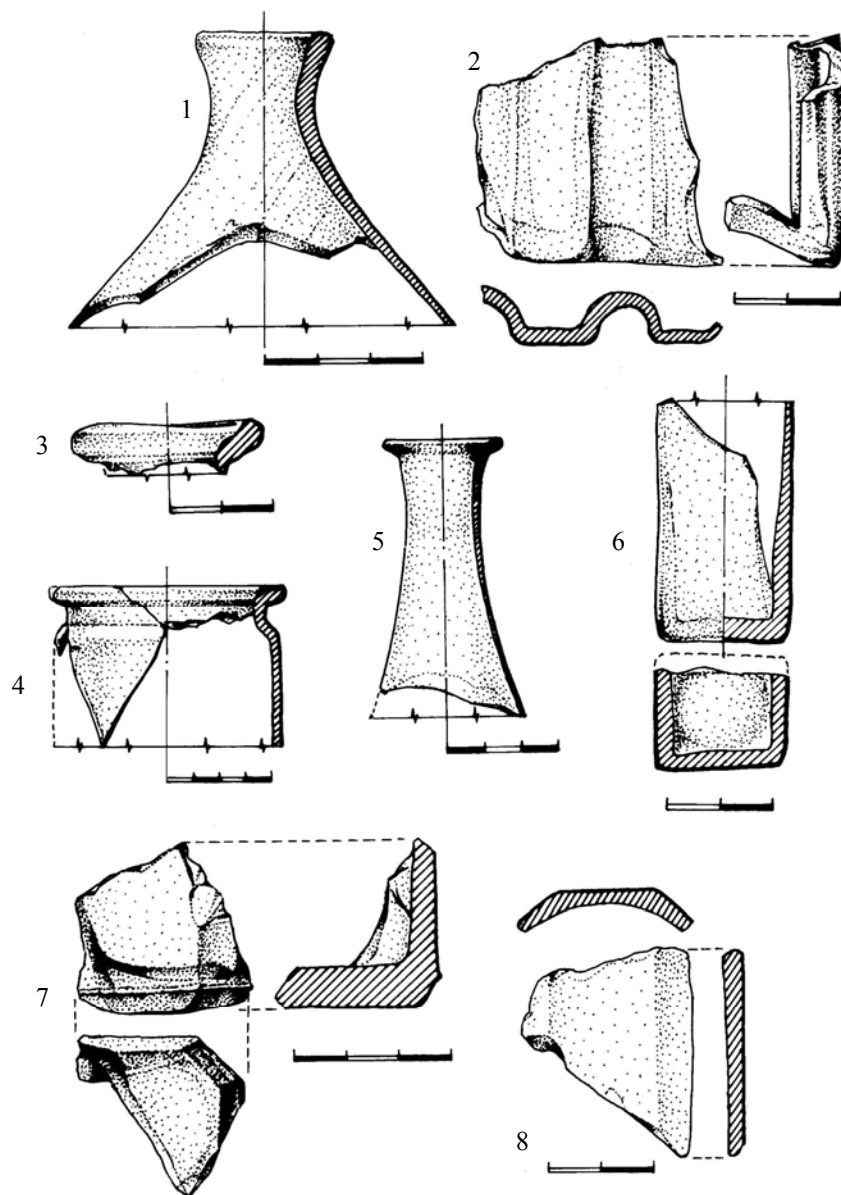

PLANȘA V: 1-4, 7, 8, tortițe de cănițe lipite de corp ori sub formă de semicerc, plate sau rotunde în secțiune, uneori fațetate ori decorate cu striții, de culoare albastră (1), albă (3, 4), roșie (7) și transparente (2, 8); 5, corp de căniță, bitronconic, de culoare albastră; 6, fund de căniță, bombat în interior, de culoare verde; 9-11, ornamente de vase, unul rotund de culoare albastră, iar celelalte conice, maronii; 12, mărgică rotundă de culoare maronie; 13, buză de bol evazată și cu pereții bombati (globulari), de culoare albastră; 14, sticlă de lampă, cu buza rotundă dreaptă, gâtul scurt și pereții bombati, transparentă. Secolele XV (9, 11, 12) și XVII-XVIII (1-8, 10, 13, 14)

PLANȘA VI. Pahare (1-8) și sticlute cosmetice (9-13) fragmentare: 1, buză grosieră de culoare albă; 2-4, perețidecorați cu brăuri alveolare, de culoare albastră; 5, picior cu nervuri, de culoare verde; 6, fund grosier de culoare neagră; 7, fund ornamentat cu alveole, de culoare maronie; 8, picior-talpă transparent; 9, buză gușată, crestată, cu gâtul lung, de culoare albastră-verzuie; 10-12, buză inelară cu gâtul scurt, corpul bombat și fundul cu pereții drepecți de formă pătrată, de culoare verde; 13, perete de formă pătrată, transparent, decorat cu flori albe. Secolele XVI-XVII (9-13) și XVIII (1-8).

PLANȘA VII. Flacoane medicale: 1, 3-5, buze rotunde cu gâtul lung sau scurt, corpul bombat (globular) sau cu pereții drepecți ori hexagonali, de culoare albă (5, 8), verde (6, 7) și transparente (1-4). Secolele XVI-XVII.